

Lag om företag och mänskliga rättigheter

Många svenska företag finns idag på marknader där kränkningar av mänskliga rättigheter är vanligt förekommande och det arbetsrättsliga skyddet är svagt. Det saknas bindande regelverk som kräver att företag respekterar mänskliga rättigheter, men EU-kommissionen arbetar nu med ett lagförslag. Den svenska regeringen måste delta aktivt i EU-arbetet för att se till att det blir en effektiv lag.

Många svenska företag är idag genom sina värdekedjor integrerade på den globala marknaden, där delar av produktionen finns i låginkomstländer med bräckliga demokratiska institutioner och ett svagt skydd för mänskliga rättigheter. Den ständiga jakten på billigare produkter och produktionsmetoder innebär försämrade arbetsvillkor och en ökad risk för brott mot mänskliga rättigheter. Farliga arbetsplatser, förekomst av barnarbete, kränkningar av fackliga rättigheter, hot mot urfolk, tvångsflyttningar och hälsorisker är exempel på övergrepp mot mänskliga rättigheter kopplat till företagande runt om i världen.

Arbetare i en textilfabrik i Kina. Foto: Frame China/Shutterstock.com.

Covid-19 pandemin har drastiskt förvärrat situationen för arbetare i producentländerna. Över hela världen tvingades fabriker stänga på grund av minskade beställningar, brist på råvaror och en eskalerande smittspridning. Miljontals människor har tvingats in i arbets-

löshet och ökad fattigdom i takt med att länder stängde ner sina samhällen. Kvinnor, migrantarbetare och de som arbetar i den informella sektorn har drabbats särskilt hårt.

Övergrepp mot mänskliga rättigheter

Utvinning av naturresurser, agribusiness och textilindustrin är exempel på tre sektorer där kränkningar av mänskliga rättigheter är vanligt förekommande. Markkonflikter och tvångsflyttningar är vanliga när gruvarbete expanderar i ett område och urfolk drabbas särskilt hårt när de trängs bort från sina traditionella områden. Storskaliga oljepalmsodlingar ödelägger tropisk skog och arbetsförhållandena på plantagerna är undermåliga. Sojaodlingar och boskapsuppfödning är huvudorsakerna till skogsskövlingen i Amazonas, vilket drabbar urfolken som levt där i generationer hårt. Arbetsvillkoren för miljontals textilarbetare i låginkomstländer är oacceptabla med långa arbetsdagar och obetald övertid, och barnarbete är vanligt.

Behov av bindande lagstiftning

Idag finns det inga bindande regler med krav på företagen att de respekterar mänskliga rättigheter. [FN:s vägledande principer om företag och mänskliga rättigheter](#) är de främsta riktlinjerna på området. Men principerna är inte rättsligt bindande, och det är uppenbart att frivillighet inte är tillräckligt.

En [analys](#) av 1 000 europeiska företag visar att endast 20 procent rapporterar om hur de agerar för att förebygga negativ påverkan på mänskliga rättigheter i leverantörskedjorna. Den senaste årliga [mätningen](#) av hur världens största bolag på högriskmarknader agerar visar att nära hälften av bolagen inte kan påvisa någon process alls för att hantera människorättsrisker.

De företag som ligger i framkant och har processer för att kartlägga och åtgärda människorättsrisker tvingas idag konkurrera på ojämlika villkor med företag som inte gör samma prioriteringar. En lag med tydliga krav på företag skulle skapa en jämlik spelplan med samma förutsättningar för alla.

Lagstiftning på gång inom EU

EU-kommissionen arbetar med att ta fram ett [lagförslag](#) med krav på företag att de genomför en så kallad human rights and environmental due diligence, som ska presenteras under hösten 2021. Inom EU diskuteras nu vad en sådan framtida lag ska innehålla och vilken omfattning den ska ha. Ska lagen gälla alla företag eller bara större företag? Ska lagen gälla hela värdekedjan, dvs alla leverantörer och kunder?

Europaparlamentet antog i mars 2021 en [resolution](#) om företags aktsamhet och ansvar. Parlamentet rekommenderar att EU snarast antar bindande regler, som kräver att företag genomför en human rights due diligence. Lagen ska omfatta alla stora företag, börsnoterade små och medelstora företag (SMEs) liksom SMEs med verksamhet i områden med hög risk för kränkningar av mänskliga rättigheter.

Flera europeiska länder har redan antagit nationella lagar med krav på företagen att de ska respektera mänskliga rättigheter, såsom Frankrike, Nederländerna (kring barnarbete), Storbritannien (kring modernt slaveri), Norge och Tyskland. Andra länder diskuterar olika typer av lagförslag.

Human rights due diligence

Human rights due diligence innebär att företag ska ha en process för att identifiera, förebygga, lindra, åtgärda, gottgöra och redovisa hur de hanterar sin negativa påverkan på mänskliga rättigheter. Processen ska omfatta den negativa påverkan som ett företag kan orsaka eller bidra till i sin egen verksamhet eller som kan vara direkt kopplad till ett företags aktiviteter, produkter och tjänster eller genom affärsförbindelser.

Företag förväntar sig lagstiftning

Flera ledande svenska företag anser att bindande regelverk behövs för att skapa en rättvis spelplan. Många företag förväntar sig att det kommer en lagstiftning. Det är snarare en fråga om när och hur den bör se ut. Företag anser också att det skulle bli lättare för dem att ställa krav på sina leverantörer och kunder om de kunde referera till en lagstiftning. Många företag och investerare har uttryckt stöd för EU:s initiativ.

Innehåll i en lag

Målet med en lagstiftning är att företag ska respektera mänskliga rättigheter i den egna verksamheten, i hela värdekedjan och i alla affärsförbindelser. Människor som arbetar i globala värdekedjor eller påverkas av företags verksamhet ska få en bättre situation. För att en lag ska bli effektiv och uppnå detta mål krävs följande:

- Lagen ska baseras på FN:s vägledande principer om företag och mänskliga rättigheter och [OECD guidelines for multinational enterprises](#).
- Lagen bör omfatta alla sektorer och alla företag oavsett storlek, statliga såväl som privata. Både stora och små företag kan vara del av samma värdekedja och även mindre företag kan orsaka eller bidra till negativ påverkan på mänskliga rättigheter. Små och medelstora företag bör få kapacitetsstöd och hjälp med att införa due diligence processer.
- Lagen bör gälla för företag med hemvist i eller baserade i EU men även för företag från länder utanför EU som har verksamhet eller erbjuder produkter och tjänster på den inre marknaden.
- Lagen bör omfatta företagens hela värdekedja. Det är viktigt att alla underleverantörer också omfattas eftersom de värsta kränkningarna ofta sker längre bak i produktionskedjan, där spårbarheten är svårare.
- Lagen måste innehålla krav på att företag ska hantera sina risker genom en så kallad human rights due diligence, en process som identifierar, förebygger och åtgärdar människorättsrisker.
- Företag måste kunna hållas ansvariga för negativ påverkan på mänskliga rättigheter som de orsakat eller bidragit till. Det behöver finnas ett tydligt civil- och straffrättsligt ansvar för företagen.
- Människor som har drabbats negativt av ett företags verksamhet måste kunna få tillgång till prövning i domstol och gottgörelse för den skada de lidit.
- Företag ska genomföra konsultationer med olika intressenter, där utsatta grupper också bör ingå, exempelvis fackföreningar, migrantarbetare, urfolk och arbetare från informella sektorn. Due diligence processen ska inkludera ett gender-perspektiv.

Hårt arbete på ett oljepalmsplantage i Indonesien.
Foto: Wandee007/Shutterstock.com.

Dags att agera

Sverige ses ofta som ett föregångsland i arbetet för mänskliga rättigheter, inte minst inom utvecklingsarbetet. Nu är det dags för regeringen att visa att arbetet med mänskliga rättigheter är viktigt även när det gäller företags agerande.

Den svenska regeringen bör:

- Delta aktivt i EU-arbetet för att se till att det blir en tydlig och effektiv gemensam lag på EU-nivån.
- Tillsätta en utredning som ska klargöra hur detta kan bli en svensk lag och hur lagen kan integreras i svenskt rättssystem.

Det är dags att agera nu!

Läs mer i rapporten

[Time to act](#)

